

М А Т И Ц А С Р П С К А

ЗБОРНИК
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

VIII

Уредништво :
Др РУДОЛФ КОЛАРИЧ Др ПЕТАР ЂОРЂИЋ
Др ПАВЛЕ ИВИЋ

НОВИ САД
1965

НАПОМЕНЕ О ДАНАШЊЕМ ТРШИЋКОМ АКЦЕНТУ

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

После испитивања данашњег тршићког говора које сам обавио од 28. VIII до 11. IX 1957. године, објавио сам у XXIII књ. Јужнословенскога филолога рад *Данашњи тршићки говор* у којем сам се укратко осврнуо и на тршићки акценат. У Тршићу сам био поново од 21. VII до 27. VII 1963. Желим сада да нешто детаљније говорим о данашњем тршићком акценту, упоређујући га, разуме се, са Вуковим и Даничићевим акцентом.

I. ПРИРОДА АКЦЕНТА

Као говор са новоштокавском четвороакценатском системом, данашњи тршићки говор добро чува мелодичност сва четири акцента и неакцентоване дужине.

На последњем слогу, непосредно после узлазних акцената, може се, необавезно, чути иктус: *кòлац, њдѝок, ѝава̀н, ђошак*, — *ѝѝѝак, чеѝѝѝѝак, ѝѝѝка, чеѝѝѝѝка*.

II. ОДНОС ДУГИХ И КРАТКИХ СЛОГОВА

У данашњем тршићком говору нису очуване све Даничићеве неакцентоване дужине. Постоје такође неакцентоване дужине којих нема код Даничића. Најзад, у вези са дуљењем пред сонантом у данашњем тршићком говору нешто је друкчији однос акценатованих дугих и кратких слогова.

1) Даничићеве неакцентиване дужине

У данашњем тршићком говору нису очуване све Даничићеве неакцентоване дужине, мада се оне далеко боље чувају овде него нпр. у шумадијско-војвођанском дијалекту. У последњем слогу у речи дужине су подложне скраћивању. Скраћивање дужина зависи пре свега од говорног темпа: при споријем говору оне се боље чувају, а при бржем лакше губе. Сем тога, од значаја је за судбину дужина квалитет и квантитет акцента. Дужине се боље чувају после узлазних него после силазних акцената; исто тако, дужине се боље чувају после кратких него после дугих акцената. Најбоље се чувају после кратког узлазног, а најлакше губе после дугог силазног. У последњем отвореном слогу дужине су најподложније скраћивању. Најзад, у мањем броју случајева задржавају се две дужине; скраћује се она која није непосредно иза акцента. Све ће ово бити јасније из табела које прилажем.

Облици	А		Б	
	Дужине непосредно иза (°)		Кад нису непосредно иза (°)	
Непарадигматски лексички лик (затворени слог)	пѹтнѣк			
Затворени слог парадигматског лика	ра̀дѣм			
Отворени слог парадигматског лика	пѣшѣ / ка̀жѣ		вра̀баца̃ / вра̀баца̃	

Табела 1. — Дужине после (°).

Облици	А Непосредно иза (°)	Б Кад нису непосредно иза (°)	
		Кад нису непосредно иза (°)	
		а) (°)+(°)+(-)	б) (°)+(-)+(-)
Непарадигматски лексички лик (затворени слог)	гѣлѹб	вѣренѣк	
Затворени слог парадигматског лика	мѣслѣм	ѣ̀лавай̃ // ѣ̀лавай̃	
Отворени слог парадигматског лика	сѣ̀тѣ // сѣ̀тѣ	ѣ̀лавай̃ // ѣ̀лавай̃	ѣ̀брѹча̃ // ѣ̀брѹча̃

Табела 2. — Дужине после (°).

Облици	А Непосредно иза (')	Б Кад нису непосредно иза (')			
		Кад нису непосредно иза (')			
		а) (')+(°)+(-)	б) (')+(°)+(°)+(-)	в) (')+(-)+(-)	г) (')+(°)+(-)+(-)
Непарадигматски лексички лик (затворени слог)	лѣпѣв	на̀реднѣк			
Затворени слог парадигматског лика	зѣмѣм	ва̀рницѣм	ра̀зликѹѣм // ра̀зликѹѣм		
Отворени слог парадигматског лика	зѣмѣ	пѹстајѹ // пѹстајѹ	ра̀зликѹѣ // ра̀зликѹѣ	ва̀рница̃ // ва̀рница̃	га̀талица̃ // га̀талица̃

Табела 3. — Дужине после (').

Облици	А Непосредно иза (')	Б Кад нису непосредно иза (')			
		а)	б)	в)	г)
		(')+(')+(-)	(')+(')+(')+(-)	(')+(-)+(-)	(')+(')+(-)+(-)
Непарадиг- матски лек- сички лик (затворени слог)	јунāk	виногрād	мōлитвенѝк	дōглāvнѝк	
Затворени слог парадигмат- ског лика	ѝмāм	ѝзмислѝм	ѝћелавѝм // ѝћелавѝм	ѝзмѝшљāм // ѝзмѝшљāм	
Отворени слог парадигмат- ског лика	ѝмā	ѝзмислѝ // ѝзмислѝ	ѝћелавѝ // ѝћелавѝ	ѝзмѝшљā // ѝзмѝшљā	брѝспослѝцā // брѝспослѝцā

Табела 4. — Дужине после (').

Јасно је да се скраћивање т. *ћѝлавѝм* јавља према *ћѝлавѝ*, да се скраћивање т. *рāзликѝуѝм* јавља према *рāзликѝуѝ*, да се скраћивање т. *ѝћелавѝм* јавља према *ѝћелавѝ* а да се скраћивање т. *ѝзмѝшљāм* јавља према *ѝзмѝшљā*.

Скраћивањем Даничићевих неакцентованих дужина данашњи се тршићки говор разликује од Вука и од говора оних крајева из којих су се додигли Вукови преци, а приближава шумадијско-војвођанским говорима. У поређењу са шумадијско-војвођанским дијалектом тршићки говор далеко боље чува дужине, али је важно да су услови за скраћивање исти у оба случаја. Уосталом, ни у самом шумад.-војвођ. дијал. скраћивање дужина није у свим говорима заступљено у подједнаком броју категорија. Источније области овога дијал. подложније су скраћивању од западнијих.

У својој докторској дисертацији *Сремски говор* скраћивање неакцентованих дужина у шумад.-војвођ. дијал. тумачио сам утицајем косовско-ресавског дијалекта (СДЗб XIV, 393—394). На то ме је упућивала и структура становништва. С обзиром на порекло јадарског становништва, не може се дати исто објашњење за губљење дужина у данашњем тршићком говору. У шумадијско-војвођанским говорима то је појава старијег датума, у тршићком говору скраћивање дужина је новија појава којој не треба тражити дубоку старину. У питању је процес који је уопште — у већој или мањој мери — захватио србијанске говоре. Можда се може једино говорити о евентуалном подстреку који за ширење овога процеса даје ситуација у шумадијско-војвођанском дијалекту, мада је у питању очевидно и потреба за економичнијом применом језичких феномена.

У данашњем говору Пиве и Дробњака нема дужине наставка *-е-* код глагола типа *ѝрѝсѝти*: *ѝрѝсем*, *ѝрѝсѝш*, *ѝрѝсе*, *ѝрѝсемо*, *ѝрѝсеѝте*, *ѝрѝсѝ* (СДЗб X, 319). Јован Вуковић додаје: „У Његовађи и селима североисточније границе овога говора чуо сам дужину у једнини, али у множини остаје *е* кратко: *врѝѝм* — *врѝѝмо*, *рāсѝѝм* — *рāсѝѝмо*“ (СДЗб X, 319). Данашњи тршићки говор овде се слаже са Вуком, тј. има дуг наставак *е* код

и) У компаративу прилога суфикс је дуг: *брџсѣ, више, даље, јаче; радије*.

Као што се види, у данашњем тршињком говору, као и у Вуковом језику, нема дужина типа: *крѹшкѡма; гинѹиши, иддѡиши, мислиши; гѡрѡв, кишињѡси*.

3) Акцентиване дужине

У вези са дуљењем пред сонантом ситуација код узлазних акцената нешто је друкчија него код Вука.

а) Именица *удовац* и у ном. синг. доследно гласи *удѡвац* (према косим падежима). Именица *синовац* гласи у Тршињу као и код Вука *синѡвац*.

б) Према *нѡвац* говори се и *нѡвцом*; према *члањак* (!) говори се и *члањци*.

С друге стране, као и код Вука, у слоговима са силазном интонацијом које затварају сонанти после којих долази слог који почиње сугласником — не изостаје дуљење вокала: *здѡвље, сунце, јѡрѡца, Тѡрѡци*.

Затим, такође као код Вука, у данашњем тршињком говору не изостаје ни дуљење код именица неутр. на *-је* у којих се завршни сугласник основе јотује пред овим наставком: *гѡдѡжѡе, грѡбље, грѡжѡм, сидѡље*.

Као једну од измена акцената на јужнословенском земљишту Белић помиње и ову: „...када је код именица мушког рода на првом слогу стари кратки низлазни акценат... тада се у ном. синг. добија... ^ у свима јужнословенским језицима [нпр.]... *мѡси: мѡсиа*...“ (А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика, I Фонетика*, Београд 1960, 166). А затим: „Када се у овом случају деси на крају слога *v* или *j*, слог постаје на овај исти начин продужен: *бѡј: бѡја*...“ (А. Белић, н. д., 167). Овако је и у Тршињу: *Бѡг, дѡм, мѡси, идѡси, рѡк; — крај, крѡв, рај*.

Најзад, слажући се опет с Вуком, тршињки говор не познаје скраћивање вокалног *r*: *крѡв, црѡв, — четѡврѡк, четѡврѡка, — ѹ црѡву*.

III. ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНТА НА ПРОКЛИТИКУ

Преношење акцената на проклитику изванредно је живо и креће се у оквиру Вуковог и Даничићевог стандарда: *на мѡбу, на брзину, ирѡко љеша, ид два; — ис кућѡ, кѡш кућѡ, ѹ кући, ѹ дешѡлину, на ирагу, изѡ сна, идѡш иазуѡм* и сл. Али хоћу да нагласим да сам у разговорном језику ипак слушао и случајеѡе с акцентом непренесеним на проклитику: *у маѡгаѡину, ка и бѡба* и сл.

Најзад, у вези с акцентом сложеница да овде само напоменем да се у Тршињу говори *Југѡслѡвија*, али поред *земљѡрадник* и *земљѡрадник*.

IV. АКЦЕНАТ ПОЈЕДИНИХ ВРСТА РЕЧИ

1) ИМЕНИЦЕ

Именице мушког рода о/јо-основа

Према Белићевој интерпретацији српскохрватског именичког акцента, именице мушког рода о/јо-основа деле се у две групе: а) именице које имају стари акценат на првome слогу и б) именице које немају стари акценат на првome слогу (А. Белић, *Историја српскохрватског језика, Речи са деklinацијом*², Београд 1962, 16—17. и д.). Овим ћу редом приказати тршићки акценат износећи најпре прилике у падежима једнине а затим и прилике у падежима множине.

А) *Именице са старим акцентом на почетном слогу*

Потребно је задржати се на променама у локативу једнине, номинативу множине, генитиву и дативу-инструменталу-локативу множине.

Локатив једнине

Као и код Вука и Даничића, и у данашњем тршићком говору живо је повлачење акцента према крају у лок. синг.:

*брку, граду, зиду, зубу, снегу, — у њом смислу, —
— дувару, — обичају, — рџку, — говору, камену, —
— ирциу, раиу, — мозгу.*

Код Даничића нема *Круињу, лакциу*.

Ова је појава доследна код типа *град* у познатом случају, тј. кад именице не значе какво биће. Код осталих типова може се у тршићком говору јавити и неповучен акценат: *обичају, на ирагу*.

Номинатив множине

Као и код Вука и Даничића именице типа *град* могу у данашњем тршићком говору имати тројак акценат у ном. пл.:

а) с непроширеним пл. имају (ˆ): *дани, зуби, мрави, црви*;

б) с проширеним пл. већина именица има (ˆ) (< ˆ) на првome слогу: *брџови, бркови, зечеви, зидови, синови*;

в) мањи број именица с проширеним пл. има (') на првome слогу. Са Даничићем се слажу: *делови, жуљеви, јесеви*. Према Даничићевом *жирови, снегови, цвџови, црџови* у Тршићу сам забележио: *жирови, снегови, цвџови, црџови*.

У Вука је: *вир — вира — вирови* (в. и Даничић, *Српски акценти*, 22—23). У Тршићу је: *вир — вира — вирови*.

Генитив множине

У данашњем тршињком говору живо је померање акцента према крају у ген. пл.:

- а) *дана̄, зуба̄, мрав̄и, црва̄, — месецӣ, — ђавола̄, — иилића̄* (али и *ӣилића̄*), — *иријаӣеља̄*;
- б) *бркова̄, гласова̄, зидова̄, синова̄, — лакцова̄* (нема код Даничића), — *каменова̄* (нема код Даничића);
- в) ген. пл. именица које у ном. пл. имају акценат по типу *делови* гласи: *делова̄, јежсџа̄, цвџџова̄*.

Датив-инструментал-локатив множине

У данашњем тршињком говору живо је померање акцента према крају у дат.-инстр.-лок. пл.:

- а) *зубма, — нокцима, — иријаӣеља̄ма*. Али исп. и *ӣилићима*. Може да дође и до скраћивања (') > ('): *црвима*;
- б) *бреговима, брковима, зидовима, синдовима, — голубовима, — рогдовима, — дуваревима* (нема код Даничића), — *камендовима* (нема код Даничића);
- в) *д'еловима, јежсџима, цвџџовима*.

Напомена. Именица *крај* у данашњем тршињком говору гласи у пл.: *крајеви, крајџа̄, крајевима*.

Б) Именице које немају сџари акценат на њвome слогу

Множина именица типа *сџриц* гласи у Тршињу као код Даничића: *кључеви, лекови, ножсџи, иуџи, сџричеви, сџубови, — сџубова̄*.

Померање акцента према почетку у ген. пл. исто је као код Даничића: *врабаца̄, — вџова̄, — иџова̄, — меџџа̄, дрџа̄*.

Код Даничића ном. пл. именице *венац* гласи *венци* (Српски акценти, 26). У Тршињу је: *венци*.

Ном. пл. именице *момак* гласи у Тршињу: *момци*; ген. пл. *момака̄*; 3-6-7. пл.: *момцима*; 5. пл.: *момци*.

У Тршињу је: *орџ, — орџови*.

Као и код Даничића и у Тршињу је: *коњима*.

Именице средњег рода

Нисам у тршињком говору у лок. синг. именица средњег рода чуо акценат померен према крају: *сџџу, раџу*.

Сосиров, одн. њему аналошки акценат у ном. пл. именица *о/џо*-основа неутр. са старим акцентом на почетном слогу забележио сам у овим примерима:

б) ген. пл.: *ндѣй, ѣдѣри, — вечерѣри, — власѣий, — бурѣдѣи, шелѣдѣи, челѣдѣи, — зайовѣсѣий*;

в) 3-6-7. пл.: *кѣсѣима, ѣдѣрима, — кокѣшима, — рѣѣчима, — шелѣдѣма = шелѣдма, челѣдѣма*.

2) ПРИДЕВИ

Као и код Даничића, ни у данашњем се тршињком говору не чува у неодређеном виду придева разлика међу облицима фем. синг. и неутр. пл., тј. облицима у којима је акценат измењен по Сосировом закону, и облицима неутр. синг. и маск. пл. и фем. пл., тј. оним облицима у којима овај закон није могао бити примењен: *млад — млада — млади, нѣв — нѣва — нѣво, бѣс — бѣса — бѣсо, глѣдан — глѣдна, жѣдан — жѣдна, крѣвѣв — крѣвава*. Од придева *јѣднѣк* фем. гласи *јѣднѣка* и *јѣднѣка*; али и неутр. гласи *јѣднѣко* и *јѣднѣко*; па и пл.: *јѣднѣки* и *јѣднѣки*.

Треба указати на две појаве у штокавским говорима у вези с овим питањем и то између осталог и зато да се одреди место данашњег тршињког говора.

Прво. Има говора српскохрватских у којима се чува поменута разлика настала деловањем Сосировог закона и коју можемо представити формулом *вѣсео — весѣло — вѣсело*. Такви су: дубровачки (Решетар, *Betonung*, 113, 115, 117, 121, 122. и 141), посавски славонски (Стј. Ившић, *Rad* 197, 42-48), фојнички (Д. Брозовић, *Ljetopis JAZU* 63, 436) и буњевачки залеђа сењског (Гр. Томљеновић, *NVj* XIX, 403). Као што сам већ рекао, тога у Тршињу нема.

Друго. У Пиви и Дробњаку, Ортијешу и донекле плѣваљском и жумберачком јавља се неколико придевских акценатских типова којих нема код Вука и Даничића. Ево их:

нѣв — нѣво — нѣви: Пива и Дробњак (СДЗБ X 277), Ортијеш (А. Пецо, *Акцентаи у говору села Ортијеша*, 39);

мѣк — мѣко — мѣки: Пива и Дробњак (СДЗБ X 278), Ортијеш (А. Пецо, н. д., 39) и плѣваљски (Г. Ружичић, СДЗБ III, 143);

бѣсѣар — бѣсѣро — бѣсѣри: Пива и Дробњак (СДЗБ X, 280), Ортијеш (А. Пецо, н. д., 39); исп. у Жумберку: *слѣдак — слѣйка — слѣико* (М. Поповић, *ZslPh* VI 357).

Иако се јавља у постојбини Вукових предака, ова је појава непозната данашњем тршињком говору, као што је нема ни код Вука, уосталом.

Прва од наведене две појаве очевидно припада западнијим штокавским говорима; друга — југозападнијим. Незахваћен ниједном од њих, тршињки говор, као и Вуков и Даничићев језик, иде у исту групу у коју и шумадијско-војвођански дијалекат, у којем такође нема ниједне од ових појава.

Мислим да је развитак ових појава текао овако. Најпре су сви говори имали *нѣв — нѣва — нѣво* и сл. као последицу деловања Сосировог

закона. Ово је стање сачувано у дубровачком, посавском, фојничком и буњевачком залеђа сењског. Затим је дошло до уједначавања. У Пиви и Дробњаку, ортијешком и донекле пљеваљском и жумберачком средњи се род изједначио са женским — бар у наведеним типовима. У Вука, у тршићком и шумадијско-војвођанском у питању је изједначавање женског рода са средњим и мушким. И то баш и јесте занимљиво што приликом уједначавања Вук и Тршић с једне стране и Пива и Дробњак са друге не иду истим путем, већ се Вук и Тршић слажу са шумадијско-војвођанским дијалектом.

У данашњем тршићком говору је, у односу на Даничића, знатно више двосложних придева који у неодређеном виду имају неки од силазних акцената (" или ^) а у одређеном виду добијају (') на првome слогу. Забележио сам ове примере са ('):

- тип *ндв*: *ндвї*;
 тип *дѹг*: *здравѹ сїрану*, *мекї*, *мркї*, *слабї*, *чїсїї*; али исп.: *сїарї*;
 тип *млад*: *благã*, *љутã*, *љутї* *ракију*, *шїћї*; али исп. *младã*;
 тип *мддар*: *ндћнї*, *їдзнє шљїве*;
 тип *сїшан*: *слãшкã*, *дугãчак ко чãснї їдсї*;
 тип *злãшан*: *гдркї*, *ладнã*, *ладнє водє*, *їразнє шãнїре*, на равнїм *мєстїма*, *рєшкї*; али исп. и: *гладнї*, *шїснї*;
 тип *дрвен*: *бãлавї*, *вєл'кõ гумно*, *вєселã*, *дрвенї* *їл҃гови*, *мãшорї*;
 тип *крвãв*: *крвãвã*.

Са Даничићем се слаже: *висок* — *високã* — *високї*, *дубок* — *дубокã* — *дубокї*, *широк* — *широкã* — *широкї*; *дугачак* — *дугачкã* — *дугачкї*.

У својој дисертацији „Сремски говор“ показао сам прилике у штокавским говорима у вези с акцентом придевског вида. Данашњи тршићки говор разликује се и од говора Пиве и Дробњака и од Вуковог језика а слаже са шумадијско-војвођанским говорима. У своме раду *Придевски акценатї у мачванском говору* (ЈФ XXIV, 321—326) покушао сам да објасним откуд толика распрострањеност ове појаве у мачванском говору, тј. шумадијско-војвођанском дијалекту. То се објашњење односи и на тршићки говор.

3) ЗАМЕНИЦЕ

Као што сам већ рекао, у данашњем тршићком говору дуг је наставак ген.-акуз. синг. личних заменица 1. и 2. лица, повратне заменице, личне заменице 3. синг. маск. и заменица *ко*, *шїо*: *менє*, *шїбє*, *себє*, *њєã*, *кõã*, *чєã*. И овом се особином данашњи тршићки говор одваја и од Даничићевог акцента и од говора постојбине Вукових предака, а слаже са шумадијско-војвођанским дијалектом.

Када се ген.-акуз. синг. личних заменица 1. и 2. лица, затим 3. лица маск. и повратне заменице употреби с предлогом, акценат се у данашњем тршићком говору често преноси на предлог и то у виду кратког силазног: *кõд мене*, *ї шїбе*, *õд њєã*, *ї себе*. О овоме видите у СДЗБ XIV, 270—275.

У дат.-лок. синг. ових заменица акценат је у данашњем тршињком говору једнак Даничићевом: *мени, њеби, себи*; — *о мени, о њеби, о себи*.

Када уз енклитичке облике (ген. -) акуз. синг. личних заменица 1. и 2. лица и повратне заменице стоји двозложен предлог, на првом слогу предлога долази кратки силазни акценат: *џреда ме*.

Лична заменица 3. лица синг. маск. гласи у Тршињу: *он*.

С акузативног облика заменице *ми* (*нас*) акценат се у Тршињу преноси на предлог у виду кратког силазног: *џ нас* и сл. У своме раду *Акцентнајски вид џроклџзе и енкџџзе у срџскохрџвајџском језику* ову сам појаву тумачио као аналошку према ген.-акуз. синг. (Наш језик, књ. XII, св. 3—6 (156—178) 168).

Показне заменице *овај, онај* гласе много чашће: *дџај — дџога, дџај — дџога, дџа, а знатно ређе дџај, дџај*. На проклџтику се акценат преноси у виду кратког силазног: *дџ овог* и сл.

4) БРОЈЕВИ

Број *један* има овакав акценат у парадигми: ген. *једнџг*, дат. *једнџм*, инстр. *једнџм*, лок. *једнџм*. Женски род гласи: *једна*.

Број *два* у дат. и инстр. женскога рода гласи у Тршињу: *дџема* и *дџима*. Исп. и у Писменици *дџима* и *дџема* (стр. 38).

У Пиви и Дробњаку бројеви 1—10, 20, 30 и 100 могу постати проклџтике, па се говори *дџа брајџа, џејџ џара, дџејџ брајџа, дџе[џџ] дџнарџа, сџд кџла* и сл. (Ј. Вуковић, СДЗБ X, 300). Ове очевидно новије појаве нема у Тршињу: *дџа мџџра, џрџ гџдине, џејџ сџдџџнџ* и сл.

Говори се *џрџ, сџдмџ, џсмџ*.

5) ПРИЛОЗИ

Навешћу оне забележене прилоге који или имају у Тршињу акценат друкчији од Вуковог, или, иако у Тршињу гласе као код Вука, у неком другом говору имају акценат друкчији од Вуковог.

За начин: *брџо*;

За количину: *мџго, сџсџџм, џдџлџкџ*;

За место: *гџре, дџље = дџле, нџзад, џвде, вџде, дџамо, вџмо, дџуда, вџда, џдаклџ, џнамо, џнде, нџде, сџуда*;

За време: *дџнас, дџњи — дџњу = дџнџм, нџњу = нџњи = нџнџм, дџма, дџејџ, џдџлџ, сџда, џвече (= уочи)*.

6) ГЛАГОЛИ

а) Инфинитџив

Глаголи код којих се у акценту инфинитива опажа деловање Соси-ровог закона, одн. закона метатоније у Тршињу гласе овако: *дџнејџи, — џмрејџи, — џзајџи, дџџџи, — најџи, ујџи, — дџвџсџџи, — дџејџсџџи, — џрџсџџи*.

(Betonung, 170, 174) и Будмани (Rad 65, 177) за Дубровник, Брозовић за Фојницу (Ljetopis JAZU 63, 436), Гр. Томљеновић за буњевачки залеђа сењског (NVj XIX, 594), Стј. Ившић за посавски славонски (Rad 197, 95-98).

Од глагола који у разним српскохрватским говорима имају различит акценат глаголског придева радног у тршињком говору, у формули приказан, акценат је овакав: *исидѣкла*, — *изшиѡ*, *изшиѡ* = *изшиѡ*, *изшиѡ*, — *куйовѡ*, *куйовала*; *дйировѡла*, — *йрдѡдала*, *држѡла*, — *дбећѡла*, — *дчешљѡла*, — *чйиѡ*, *чйиѡла*; *мѡшѡла*, — *ждѣрѡла*.

г) Глаголски *йридев йрйни*

Ни у глаголском придеву трпном у данашњем тршињком говору не чува се разлика између облика фем. синг. и неутр. пл., тј. облика код којих је акценат измењен по Сосировом закону, и облика неутр. синг., маск. пл. и фем. пл., тј. облика у којима овај закон није могао бити примењен: *йдчѣйѡ* и сл.

Ову разлику помињу Стј. Ившић за славонски посавски (Rad 197, 102-103) и Далибор Брозовић за Фојницу (Ljetopis JAZU 63, 436).

Од глагола *чйишии* одн. његових композита акценат глаголског придева трпног у Тршињу је: *учињѣна* и сл. Код Даничића је *начињѣн* и сл. У Пиви и Дробњаку (СДЗб Х, 372), плѣваљском (СДЗб III, 172) и мачванском (ЗбМСФЛ VI, 132), међутим, исто је као у Тршињу: *начињѣн*, *начињѣна* и сл.

д) Презенѡ

Даничић допушта двојак акценат у 1. и 2. лицу множине презенте код глагола типа *йѣћи*: *йѣчѣмо*, *йѣчѣше* и *йечѣмо*, *йечѣше*. У Тршињу постоји само други акценат: *йечѣмо*, *йлейѣмо* и сл.

Тим пре се у осталим глаголским врстама не изједначаје акценат 1. и 2. лица мн. с акцентом осталих лица у случајевима као: *берѣмо*, *йерѣмо*; — *чйиѡмо*, — *разумѣмо*, *умѣмо*; *сједѡмо*; *бројѡмо*.

Глаголи сложени од типа *йѣћи* у презенту имају у Тршињу, као и код Даничића, данашњи (') на основи: *извѣзѣм*, *исидѣ* и сл.

Овоме насупрот глаголи сложени од **несѡи* у данашњем тршињком говору у през. имају акценат на префиксу: *днесѣм* и сл.

Глагол *йћи* у презенту гласи као и код Вука и Даничића: *йѣм*, *йѣш*, *йѣше*, *йѡ*.

Глаголи *брѡи* и *йрѡи* гласе у данашњем тршињком говору: *берѣмо*; *йерѣ*, *йерѣмо* и сл.

Глаголи сложени од *звѡи* имају у данашњем тршињком говору у презенту акценат (') на префиксу: *йѡзовѡ* и сл.

Глагол *ййи* у през. има (") на основи: *ййѣмо* и сл., што се слаже са Даничићем.

Вук у Рјечнику за глагол *давати* бележи као главни облик и акценат презента: *дајем* а у заграду ставља: *дајем* уз напомену да се по југозападним крајевима говори и *давам*. — У Тршићу је: *дәјем, дәјемо*.

Само је: *баца̄*, — *кѡ̄ам*, — *чѡшља̄ше*, — *имам* — *имамо* — *имајѡ*, — *мѡ̄ӣа̄*.

У Тршићу се говори: *не ваља̄* и *не ваља̄*.

Код глагола VI Белићеве врсте код којих се акценат 3. пл. през. разликује од акцента других лица през. не долази до изједначавања акцента у свим лицима през.: *иустиајѡ* и сл.

У Тршићу је: *сведѡ̄чӣ*, — *журӣ*, — *видим*, — *вѡлѡ* (3. пл.), — *живим*, — *ломим* — *ӣрѡломим*.

Одречни облик през. гл. *хити* гласи у данашњем тршићком говору: *неће*, *нећемо*, *нећеш*. Потврдни: *дѡ*, *дѡеш*, *дѡемо*, *дѡу*.

Одречни облик 3. синг. през. глагола *јесам* гласи у Тршићу: *није* и *није*.

Напомена. Од глагола *иди* глаголски прилог садашњи гласи: *идући*, а заповедни начин: *иди*. — У Тршићу је: *ајде* — *ајдемо*, као код Вука.

Београд

Берислав М. Николић

ЗАМЕТКИ О СОВРЕМЕННОМ АКЦЕНТЕ ТРШИЧА

Краткая аннотация

В своей работе автор говорит, прежде всего, об особенностях акцента в современном тршичском говоре; о соотношении долгих и кратких слогов; и, наконец, — об акценте в отдельных частях речи.

В настоящее время говор Тршича хорошо сохраняет мелодический характер всех четырех новоштокавских ударений, а также и безударную долготу.

Однако, нынешний тршичский говор не сохранил все безударные долготы, обозначенные у Даничича. Условия, при которых происходит сокращение, те же, что и в шумадийско-воеводинском диалекте, хотя в Тршиче долгота теряется в гораздо меньшем числе категорий. Автор дает графический перечень этих категорий.

В некоторых категориях тршичский говор показывает долготы, которых нет у Вука и Даничича (*негѡв*, *какав* и под.; *дчѡв*, *Сејин* и под.; *јѡдан*, *јѡсам*, *чѡѡм*, — *видиѡ*, — *иднѡ*, — *радѡсѡци*, — *Руњани*, — *мајерѡ*, *мајерѡм*, — *кѡсийѡ*, — *менѡ* и под.; — *када*, *нѡнас*, *брѡжѡ* = наречие и под.).

В именном склонении акцент до известной степени показывает видоизменения, характерные для северо-западных говоров Сербии. Автор подробно излагает данную ситуацию во всех именных склонениях.

В краткой форме прилагательных отсутствует явление, могущее быть представленным в формуле: *мѡк* — *мѡка* — *мѡко*; его нет и у самого Вука, хотя на родине предков Вука (Пива и Дробняк) оно налицо.

В говоре Тршича, по сравнению с системой Вука и Даничича, имеется гораздо больше двухсложных прилагательных, имеющих в краткой форме одно из нисходящих ударений, а в полной — получающих (') на первом слоге (*новѣ, здравѣ, љубѣ, ѣднѣ, слаѣкѣ, рѣѣкѣ* и под.).

Для личных местоимений характерен перенос ударения с род. - вин. п. ед. числа на предлог: *кдд мене* и под.; с вин. п. на предлог *нас*: *ѣ нас*. Необходимо упомянуть и об ударениях в указательных местоимениях *двѣј, днѣј* (значительно реже: *двѣј, днѣј*).

В неопределенном наклонении глаголов первого спряжения (по Беличу) с долгой гласной в основе создано следующее соотношение между простым и сложным глаголами: в простых глаголах имеется (') на основе, в то время как в сложных находим (') на префиксе, а (-) — на гласной основы (*дднѣти, мрѣти — умрѣти, наћи — љзаћи, шрѣсти — дзѣисти*). В Тршиче это является системой.

Автор говорит и об ударениях в неопределенном наклонении, аористе, причастии на -л-, страдательном причастии (прошедшего времени) и настоящем времени. В Тршиче, например, встречаются только такие ударения как: *ѣчѣмо, ѣлѣѣмо, берѣмо, чиѣѣмо, бројѣмо* и под.